

برنام خدا

گزارش سخنرانی علمی

فضای سایبر و کنش های ارتباطی

سخنران: دکتر محمود بیانی

تاریخ برگزاری: ۱۳۹۰/۷/۲۰

مکان: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

تدوین: ابراهیم مغر

۱۳۹۰/۷/۲۰

مقدمه

گزارش حاضر به معرفی ششمین سخنرانی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در سال ۱۳۹۰ می‌پردازد. در انتها نیز نتایج تحلیل کاربرگه‌های ارزشیابی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

الف. معرفی

ششمین سخنرانی علمی پژوهشگاه با عنوان (فضای سایبر و کنش‌های ارتباطی) و سخنرانی آقای دکتر محمود بابایی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، در روز چهارشنبه مورخ ۱۳۹۰/۷/۲۰ ساعت ۱۴ تا ۱۶ در تالار اجتماعات پژوهشگاه برگزار شد. در این گزارش، خلاصه‌ای از سخنرانی به همراه نتایج تحلیل کاربرگه‌های ارزشیابی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود.

ب. خلاصه سخنرانی

موضوع مورد بحث به جز بخشی که به مبانی نظری می‌پردازد حاصل یک پژوهش است که سعی می‌شود به ترتیبی منطقی مطرح شود. همانطور که از عنوان برمی‌آید با دو مفهوم (فضای سایبر) و (کنش ارتباطی) در این گزارش ارائه می‌شود. اگر این دو مفهوم به صورت موازی مطرح شود نوعی تداخل ایجاد می‌شود. بنابراین به صورت خطی مفهوم و ویژگی‌های فضای سایبر تعریف و بیان می‌شود تا مخاطب به درستی مقصود را از فضای سایبر واقف شود. به دنبال آن مسئله کنش‌های ارتباطی با توجه به نظریه‌های مطرح شده در حوزه جامعه‌شناسی و فناوری اطلاعات مطرح می‌شود. البته بین این دو حوزه همگرایی علمی وجود دارد. زیرا در بطن فناوری اطلاعات و ارتباطات مسئله جامعه‌شناسی مطرح و در بطن جامعه‌شناسی، فناوری تأثیر می‌گذارد. در مفاهیم اولیه، فضای سایبر را به سه بخش زیر تقسیم می‌شود.

۱. تعامل انسان - ماشین (HMI) Human Machine interaction

به ارتباط تأثیرگذار بر ماشین و انسان (ارگونومی)، که دارای بازخورد نیز است اشاره و رایانه به دلیل دارا بودن ویژگی‌های اثرگذار و حس رابطه تعاملی بیشتر با انسان، به عنوان ماشین معرفی می‌شود، چرا که با هر کلیک و اکشنی را مشاهده می‌کنیم که براساس الگوریتم خاصی تعریف می‌شود و رایانه براساس آن پاسخ می‌دهد و در آن سعی می‌شود ویژگی‌های تعامل انسان را شبیه‌سازی کند.

۲. تعامل انسان - رایانه (HCI) Human-computer interaction

رایانه علاوه بر اینکه خود یک وسیله تعامل است می‌تواند واسطه تعاملات دیگر نیز باشد. دیدگاه سخت افزاری در دپارتمانهای دفاعی آمریکا (DOD) نگاه سخت افزارانه میان انسان و رایانه یا رابطه مکانیکی دارد. ولی درحوزه علوم انسانی نگاه ما تحت تأثیر متغیرهای رفتاری و احساسی است.

۳. سایبرنتیک (Cybernetics)

نگاه دیگر سایبرنتیک است که از علم ریاضی آمده. سایبر علم میان رشته‌ای است که علم نظامهای ارتباطی میان سیستم‌ها و انتقال پیام را کنترل می‌کند و یک واژه یونانی است و در جایی باید این مفهوم را قابل ملموس تر مشاهده کرد که تجلی این قضیه را در اینترنت می‌توان یافت.

در این بحث فضای سایبر نقطه رابطه انسان و رایانه یا همان اینترنت است. اینترنت در حقیقت یک ساختار و یک فضا است که متفاوت از ارتباطات محیط فیزیکی است. ما در مسئله اینترنت شاهد تحولات و پیشرفتهای سخت افزاری و نرم افزاری هستیم که تأثیرگذار در تعاملات انسان و رایانه است. محصول فضای سایبر تعامل انسان و انسان است که محل تأمل همین جاست. چرا که این پدیده یک رسانه اجتماعی را می‌سازد. سیر تحول اینترنت به سمت ایجاد رسانه اجتماعی و سازوکارهای اجتماعی وب ۲ را فراهم کرده است که در زیر تعریفهایی از وب ۳، ۲، ۱ ارائه می‌شود:

وب ۱ (وب): سایتهایی هستند که افراد طراحی کنند تا کاربران از آن استفاده کنند.

وب ۲: وب ۲ از نرم افزارهای ساخته شده که محیط تعاملی انسان با انسان و انسان با رایانه را به طور عمیق تری ایجاد می کند. مثل (ویکی ها) که مولد سازوکارهای ارتباطی وب و نرم افزارهای تعاملی است. در این محیط کاربران در ایجاد محتوا دخیل هستند. چیزی که ساختار را می سازد نرم افزار است و همه چیز حول محور نرم افزار می چرخد. اشتراک گذاری ایده ها، اصول برجسب زنی در حوزه اطلاع رسانی و مسئله کلیدواژه و فوکسونومی در این محیط (فوکسونومی) یک واژه اختراعی است واز ترکیب دو واژه طبقه بندی به علاوه طبقه بندی عامیانه ساخته می شود یعنی متن و محتوا. مشارکت در محتوا به صورت گروهی، ویژگی خاص وب ۲ است. نمایه ساز متن را به موضوع ارتباط می دهد. به عبارت دیگر فوکسونومی نوعی برجسب زنی است و هر کسی می تواند برجسب زنی کند که در آن زبان عامیانه و واژه های عامیانه با هم به اشتراک گذاشته شده و دیدگاههای مختلف منعکس می شود و در ساختار کلی جهت می گیرد. در وبلاگستان برجسب وجود دارد که از سوی کاربران انجام می گیرد در ویکی ها نیز تولید علم به کاربران سپرده می شود. در واقع ویکی محیطی را فراهم می کند تا همه بنویسند و ارجاعات را در چارچوبی خاص توضیح دهند (مثلاً با سند صحبت کنند. توهین نکنند و ...) ویکی ها و وبلاگستان ها را رسانه های اجتماعی می خوانند.

وب ۳: یا وب معنایی؛ وب ۳ مدلی است که رابطه را چنان پایدار می نماید که از هوش مصنوعی استفاده و انسان در حاشیه قرار می گیرد. مثال: ماشین خود می تواند مقاله بنویسد شما کلید واژه می دهید. مقاله می نویسد و منابع می دهد.

سازوکارهای ارتباطی: اشاره به امکاناتی دارد که فضای تعاملی گروههای مباحثه و رایانامه و چت (ارتباط یک با یک و یک با چند نفر) را شامل می شود.

تعریف سه جزئی ویتل^۱ از فضای سایبر:

- **فضای خیالی و رؤیاگونه:** مانند بازیهای رایانهای که احساسات را بر می انگیزد. شخص در بازی هیجان زده می شود که در واقع یک فضای خیالی و رویاگونه است. در چت نیز احساسات از طریق ابزارهای مثل شکلک خنده، گریه و... انتقال می یابد.
 - **دنیای مفهومی از تعاملات شبکه ای بین افراد و آفریده های معنوی شان:** دیدگاه فیلم و برنامه هایی که آپلود می شود. آفریده معنوی شما محسوب می شوند.
 - **اشتراک گذاری اندیشه و احساس در شبکه، و بازنمایی دیجیتالی آن ها:** در مورد اشتراک گذاری قبلاً بحث شد.
- جمع بندی:** اینترنت بستر سخت افزاری و نرم افزاری به اضافه احساسات و ذهنیت انسان و تعامل بین اینها فضای سایبر را تشکیل می دهد. البته این فضا، فضای فردی است و وقتی این ویژگیها به هم برخورد می کنند فضای سایبر را می سازند. پس اینترنت مترادف فضای سایبر نیست بلکه با انتشار دیدگاهها می تواند این فضا را بسازد.

دیدگاههای کنش ارتباطی:

در واقع کنش به معنی هر فعالیت برای رسیدن به هدف است که در مقابل رفتار متقابل واکنش نام دارد. در واقع کنش های ارتباطی در بروز هر واکنش تأثیر گذار است.

دیدگاه وبر^۲

این دیدگاه نقطه ثقل بحث ماست. انسان برای رسیدن به اهداف از ابزاری استفاده می کند که نگاهی به ارزشهای اجتماعی دارد. کنش های معطوف به ارزش و واکنش ها محاسبه شده است. یعنی حساب شده عمل می کند

دیدگاه هابرماس^۳

^۱ David B. Whittle

^۲ Max Weber

^۳ Jorgen Habermas

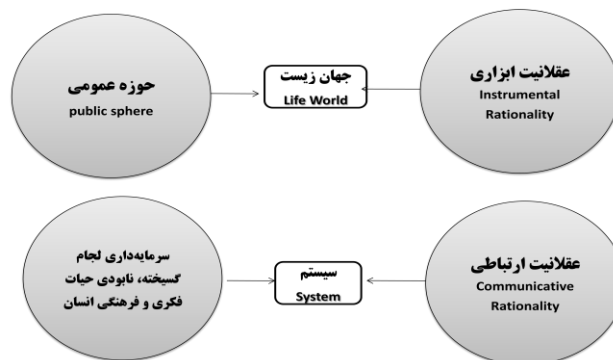
کنش های احساسی که به کنش سنتی نزدیک است. کنش سنتی از واژه های نوین استفاده نمی کند و با استفاده از واژه های قبلی و روزمره است. مثل وقتی که کسی به شما می گوید خدا قوت و شما ناخداگاه می گویی ممنون. هابرماس معتقد است ارتباط ما بر اساس منافع شکل می گیرد که در واقع این ارتباط جهان زیست ما را تهدید می کند.

حوزه عمومی^۴: درحوزه عمومی انسانها در جامعه مفاهمه دارند و برای رسیدن به اهداف ارتباط برقرار می کنند.

عقلانیت ابزاری^۵: به عبارتی نخبگان و دولتمردان با عقلانیت ابزاری جهان زیست را تهدید و حوزه عمومی را به هم می زنند و تعامل و ارتباط مفاهمه آمیز عمومی را خفه می کنند.

عقلانیت ارتباطی^۶: در عقلانیت ارتباطی منافع عمومی جای منافع خصوصی را می گیرد

فضای سایر و کنش های ارتباطی

فضای سایر به عنوان حوزه عمومی

درفضای سایر اجتماعات مجازی شکل می گیرد. پرسش این است پتانسیل فضای سایر با واقعیات اجتماعی چقدر مطابقت دارد. در واقع فضای سایر در جنبش های اجتماعی قدرت پتانسیل و بالقوه دارند به عنوان مثال شبکه های اجتماعی باعث انقلاب مصر نشده ولی یک پتانسیل قدرتمندی را ایجاد کرد، فضای سایر آزادانه و بی حد نیست و همه شبکه ها باید ها و نبایدها و قوانین خاص خود را دارند. اما بر خلاف فضای فیزیکی به دلیل وجود فضای ذهنی کاربران آزادانه تر و بدون تهدیدترودارای استقلال نسبی بیشتر از گروه های ذی نفوذ است.

محدودیت ها

- **سلطه تجاری و فعالیت های سوداگرانه:** داده ها در شبکه های اجتماعی، سرمایه بزرگ و حساسی شناخته شده تا جایی که گاهی داده های کاربران را می فروشند و فضای تجارت و سود را ایجاد می کنند. البته نظریه ای هم هست که می گوید اطلاعات شخصی شما را نمی فروشند بلکه اطلاعات مورد علاقه شما را می فروشند. علاقه به کتاب و... که در پروفایل های اینترنتی کاربران می آید و گنجینه ای برای تجارت به شمار آمده که با عث محدودیت و تهدید می شود.
- **پوپولیسم (عوام گرایی):** افرادی که احساسی نظر می دهند و تحت تأثیر موج ایجاد شده بی هدف حرکت می کنند و فضای مبتنی بر عقل را به مخاطره انداخته و محدود می سازند (مانند وبلاگستانها و ...)

^۴ Public Sphere

^۵ Instrumental Rationality

^۶ Communicative Rationality

- **کنترل‌های سیاسی و امنیتی:** نظارت بر اینترنت و کنترل، تا جایی که دامنه کنترل به کاربران وازگان در کاوشگران اینترنتی رسیده که قاعده بازی را به هم می‌زند.
- **افراطی‌گری:** از آنجایی که تصور بر این است که این محیط کنترل نشده است ادعاهای افراطی در جنبش‌های اجتماعی و حتی نگاههای عامیانه وجود دارد.
- **محدودیت‌های زیرساختی و منطقه‌ای:** برای دریافت صدا و تصویر، پخش ویدئو کنفرانس در کل دنیا زیر ساخت نیاز است مثل محدودیت‌های جغرافیایی و منطقه‌ای

فضای سایبر ایران و کش‌های ارتباطی

- **وضعیت حضور در اجتماعات برخط:** ایران در وبلاگستان رکورددار و در سطح وبلاگ نویسی در سطح بالایی است. ولی مهارت‌های استفاده از امکانات ارتباطی در سطح بسیار پایینی است. گفت‌مانهایی که منافع ملی دارد یا به اهداف اجتماعی ما کمک می‌کند در ایران بسیار کم است و نمادی از حوزه عمومی را نتوانسته به اثبات برساند ولی در شبکه‌های اجتماعی تخصصی فعالیت‌هایی به چشم می‌خورد. ایران در فضای سایبر در سطح پتانسیل بالایی است اما به صورت موجدی و احساسی حرکت می‌کند (۲۰ درصد وبلاگ‌ها مشابه هم هستند و نشان می‌دهند که در اثر یک تصمیم وبلاگ‌های مشابه‌ای ایجاد شده‌اند). وبلاگ نویسی در معنی تولید محتوا در حرکت موجدی بی‌معنست چون محتوایی وجود ندارد بنابراین مشارکت‌ها کم می‌شود. در ایران هنوز هم نیت با کلمات بیان می‌شود و همچنان با واژه سرو کار داریم و به مرحله‌ای که مبتنی بر متن نباشد نرسیده‌ایم و متأسفانه خود متن محوری محدودیت ایجاد می‌کند.
- **کنشگری در فضای وبلاگستان و شبکه‌های اجتماعی:** ایران در کنشگری حضور فعال وجود دارد اما گفت‌مانها شکل نمی‌گیرد و محدودیت متنی مانع مفاهمه، عرصه عمومی و گفت‌مان است و در کل کنشگری در فضای سایبر ایران متن محور است و فضای مطلوبی ندارد.
- **وضعیت استفاده از سازوکارهای ارتباطی در کنشگری:** وقتی فضا متن محور و نوشتاری است از ابزار متناسب با بیان استفاده می‌شود. مانند رایانامه که مانند نامه تعامل در سطح پایین است. به مفهوم دیگر هرچه کاربران از ابزارهای چند رسانه‌ای و تعاملی بهتری استفاده کنند امکان گفت‌مان بیشتر می‌شود. مطالعات نشان می‌دهد میان متغیر نوع ابزار و گفت‌مان ارتباط مستقیم وجود دارد. (چت بهتر از رایانامه، ویدئو کنفرانس بهتر از چت) به عبارت دیگر شبکه‌های اجتماعی سطح تعامل را بالا می‌برند.

نتیجه‌گیری:

- رابطه تنگاتنگی بین میزان و کیفیت تأثیر گذاری فضای سایبر، با متغیرهای دیگر اجتماعی، مهارتی، فنی، فرهنگی و سیاسی وجود دارد؛
 - پتانسیل دگرگون‌ساز فناوری، نتوانسته است موجودیت فضای سایبر را به مثابه نمادی از حوزه عمومی به اثبات برساند؛
 - استفاده از فضای سایبر، بیش از آن که کارکردهای حوزه عمومی را داشته باشد و محل تفاهم باشد، به مثابه ابزار آگاهی رسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد؛
 - کیفیت استفاده از ابزارهای ارتباطی، گویای سطح تعامل است. اطلاعات موجود، این تعاملات را سطحی و نه چندان پایدار نشان می‌دهد.
 - نگاه سنتی و متن محور به محیط سایبر تعامل را در ساده‌ترین سطح نگه می‌دارد
- توصیه آخر این که اجتماعات برخط به معنای تهدید نیست و اجتماعات می‌توانند به شکل منافع ملی باشند.

در بخش پایانی، سخنران طبق روال قبلی به پرسش و پاسخهای ارائه شده از سوی شرکت کنندگان پرداخت و جلسه در ساعت ۱۶ به پایان رسید.

ج. ارزشیابی نشست از دیدگاه شرکت کنندگان

پس از فراخوان سخنرانی ۱۸ نفر به صورت الکترونیکی، برای شرکت در سخنرانی، کاربرگ نام‌نویسی را تکمیل و ارسال کردند که از این تعداد فقط ۵ نفر در سخنرانی حضور داشتند و تعداد ۱۴ نفر نیز بدون ثبت نام در سخنرانی شرکت نمودند (مجموع شرکت کنندگان ۱۹ نفر) که ۱۰ نفر از شرکت کنندگان زن و ۹ نفر مرد بودند. از این تعداد ۱۲ نفر در ارزیابی سخنرانی شرکت کردند. جدول ۱ سطح تحصیلات شرکت کنندگان را نشان می‌دهد.

جدول ۱. سطح تحصیلات شرکت کنندگان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
دکتری	۴	۲۱٪
کارشناسی ارشد	۸	۴۲٪
کارشناسی	۷	۳۶٪
کاردانی	۰	۰
مجموع	۱۹	۱۰۰

نتایج تحلیل پرسشنامه‌های تکمیل شده در جدولهای زیر ارائه می‌شود:

۱. ارزیابی محتوا

جدول ۲. ارزیابی محتوای نشست

محتوا	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
روشنی هدف ارائه شده	۱	۰	۲	۵	۴	۱۲
تناسب محتوا با انتظار شما	۰	۱	۱	۶	۴	۱۲
تناسب محتوا با نیازهای شما	۱	۱	۰	۵	۵	۱۲
روزآمدی محتوا	۰	۲	۰	۴	۶	۱۲
قابلیت در افزایش دانش تخصصی	۴	۰	۱	۲	۵	۱۲
جذابیت موضوع ارائه شده	۱	۰	۳	۳	۵	۱۲

۲. سخنران

جدول ۳. ارزشیابی سخنران نشست

سخنران	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
تسلط بر موضوع (توان علمی)	۰	۱	۲	۳	۶	۱۲
توانایی انتقال مطالب (قدرت بیان)	۰	۰	۳	۴	۵	۱۲
پیوستگی در ارائه مطلب	۰	۲	۰	۴	۶	۱۲
ایجاد انگیزه و علاقه در شرکت کنندگان	۱	۱	۳	۳	۴	۱۲
اشتیاق نسبت به یادگیری شرکت کنندگان	۰	۲	۰	۵	۵	۱۲
گشاده‌رویی و احترام نسبت به شرکت کنندگان	۰	۰	۲	۳	۷	۱۲
پاسخ به پرسش‌های شرکت کنندگان	۰	۰	۲	۴	۶	۱۲
مدیریت زمان	۰	۰	۱	۴	۷	۱۲

۳. شرایط و تسهیلات

جدول ۴. ارزیابی شرایط و تسهیلات نشست

شرایط و تسهیلات	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
زمان برگزاری	۰	۰	۰	۷	۵	۱۲
مکان برگزاری	۰	۱	۱	۶	۴	۱۲
امکانات تالار (دیداری، نور، و...)	۰	۰	۲	۴	۶	۱۲
پذیرایی	۰	۰	۱	۷	۴	۱۲

۴. امور اجرایی

جدول ۵. ارزیابی امور اجرایی نشست

امور اداری	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	مجموع
نحوه اطلاع‌رسانی برگزاری	۰	۰	۳	۳	۶	۱۲
ثبت‌نام	۰	۰	۳	۴	۵	۱۲
برخورد کارکنان	۰	۰	۰	۲	۱۰	۱۲

۵. نحوه اطلاع‌رسانی

جدول ۶. نحوه اطلاع‌رسانی

نحوه آگاهی	فراوانی
وبگاه پژوهشگاه	۴
خبرگزاری‌های تحت وب	۱
فراخوان	۱
سایر موارد	۶
مجموع	۱۲

۶. پیشنهاد موضوع از سوی پاسخ‌دهندگان: پاسخ‌دهندگان موضوع‌هایی را برای نشست‌های بعدی پیشنهاد کردند که در جدول ۷ ارائه شده‌اند:

جدول ۷. پیشنهاد موضوع برای نشست‌های بعد

ردیف	موضوع نشست
۱	ترجمه ماشینی
۲	تفکر انتقادی
۳	اهمیت خط و زبان فارسی در وب
۴	جامعه اطلاعاتی
۵	اهمیت اصطلاحنامه
۶	مسایل روز و قابل بحث
۷	راهکارها و راهبردهای فرهنگ سازی در سازمانهای دولتی در تعامل بیشتر با ورود نرم افزارهای الکترونیکی
۸	شیوه نگارش مقاله در ISI

۷. پیشنهاد و انتقاد: جدول ۸ پیشنهادهای پاسخ‌دهندگان برای بهبود برگزاری نشست‌های بعدی را شرح می‌دهد.

جدول ۸. پیشنهاد و انتقاد برای برگزاری نشست‌های بعدی

ردیف	پیشنهاد/انتقاد
۱	سخنرانی که حاصل تز دکتری و جدید است بسیار سبک و بی محتوا بود
۲	بیشتر شدن تعداد نشست‌ها
۳	مطالب ساده تر و عامیانه تر بیان شود.
۴	برگزاری نشست‌ها در محیط‌هایی با تعداد افراد بیشتر مثل دانشگاهها